

مقایسه میزان آفلاتوکسین M₁ در شیر پاستوریزه مصرفی شهر بابل در فصول زمستان و تابستان

سیدعلی اصغر سفیدگر^{۱*}، عیسی غلامپور عزیزی^۲، معصومه میرزائی^۳، شمسعلی هادی زاده معلم^۴، معصومه آزرمی^۴

۱- استادیار گروه قارچ و انگل شناسی دانشگاه علوم پزشکی بابل ۲- استادیار گروه دامپزشکی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل

۳- متخصص قارچ شناسی پزشکی ۴- مربی بخش قارچ شناسی و انگل شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل

سابقه و هدف: مایکوتوکسین ها سموم قارچی هستند که مهمترین آنها آفلاتوکسین ها می باشند. در پی مصرف آفلاتوکسین B₁ توسط دام های شیری، آفلاتوکسین M₁ (AFM₁) از راه شیر و لبنیات به انسان منتقل می شوند و به دلیل ایجاد سرطان کبد، فعالیت سرکوب ایمنی و کاهش رشد، به شدت برای سلامتی انسان مخاطره انگیز می باشند. هدف از این مطالعه سنجش آفلاتوکسین M₁ در شیر پاستوریزه مصرفی شهر بابل می باشد.

مواد و روشها: مطالعه به صورت مقطعی بر روی ۱۴۴ نمونه شیرپاستوریزه در طی زمستان ۱۳۸۴ و تابستان ۱۳۸۵ که از سوپرمارکت های شهر بابل جمع آوری شده بود انجام شد. نمونه های شیر پس از سانتریفوژ، چربی روی آن برداشته شد و مایع زیرین آن (Skimmed milk) به روش الیزا رقابتی از نظر آفلاتوکسین M₁ مورد سنجش قرار گرفت.

یافته ها: میزان آلودگی شیر پاستوریزه از نظر آفلاتوکسین M₁ در ماه های دی، بهمن، اسفند، تیر، مرداد و شهریور صد درصد بود. میانگین آن به ترتیب ۲۲۷/۸۵، ۲۲۹/۶۴، ۲۳۳/۱، ۱۱۰/۴، ۱۲۰/۱۷ و ۱۱۲/۴۸ نانوگرم در لیتر (ng/l) گزارش گردید. در فصل زمستان ۹۱/۵٪ نمونه ها بیش از ۲۰۰ نانوگرم در لیتر آلودگی داشتند، در صورتی که آلودگی در فصل تابستان در صد درصد نمونه ها بین ۱۵۰-۱۰۱ نانوگرم در لیتر بود. به طور کلی میزان آلودگی آفلاتوکسین M₁ در زمستان بین ۱۰۳/۳ ng/l تا ۱۳۲/۷ ng/l و میانگین آن ۱۱۴/۳۵ ng/l بود، در صورتی که در تابستان بین ۱۷۸/۸ ng/l تا ۲۵۳/۵ ng/l و میانگین آن ۲۳۰/۲ ng/l بود.

بحث و نتیجه گیری: در این بررسی میزان آلودگی آفلاتوکسین M₁ در شیر پاستوریزه ۱۰۰٪ و بیش از حد مجاز کمیته اروپایی و غذایی (۱۵۰mg) بود. لذا با توجه به اینکه آفلاتوکسین M₁ یک مشکل جدی برای بهداشت عمومی و سلامتی انسان است، برای به حداقل رساندن این میزان در شیر باید جیره غذایی دام تازه بوده و به طور مرتب از نظر آفلاتوکسین مورد ارزیابی قرار گیرند.

واژه های کلیدی: آفلاتوکسین M₁، شیر پاستوریزه، الیزا.

دارای انواع مختلفی چون B₁، B₂، G₁، G₂ می باشند. اسپرژیلوس فلاووس فقط آفلاتوکسین های B تولید می کند در حالیکه گونه های دیگر هم آفلاتوکسین B و هم G تولید می کنند (۱). این توکسین ها در غذاهای متعدد انسانی و حیوانی یافت می شوند. آفلاتوکسیکوز در کشورهای صنعتی و پیشرفته رخ می دهد و ضمن □ هزینه انجام این پژوهش در قالب طرح تحقیقاتی شماره ۱۶۶۲۱۴۴۴۲۶ از اعتبارات دانشگاه علوم پزشکی بابل تامین شده است.

آفلاتوکسین ها از لحاظ ساختمانی در یک گروه ترکیبات سمی قرار دارند که در اکثر محصولات گیاهی نظیر بادام زمینی، مغز نارگیل، سویا، ذرت، برنج، پنبه دانه و گندم یافت می شوند و عمدتاً بوسیله سوش های ویژه ای از اسپرژیلوس فلاووس و اسپرژیلوس پارازیتیکوس تولید می شوند. این قارچها توکسین زا بوده و محصولات غذایی را در مراحل مختلف تهیه و تولید به ویژه در شرایط رطوبتی و حرارتی مناسب آلوده می کنند. آفلاتوکسین ها

هدف از این مطالعه مقایسه میزان AFM_1 شیر پاستوریزه مصرفی در فصول زمستان و تابستان در شهر بابل می باشد.

مواد و روشها

مطالعه به صورت مقطعی بر روی ۱۴۴ نمونه شیر پاستوریزه که در طی فصول زمستان ۱۳۸۴ و تابستان ۱۳۸۵ از سوپر مارکت‌های ۵ منطقه شمالی، جنوبی، غربی، شرقی و مرکزی شهر بابل، جمع آوری شده بود انجام شد. میزان ۱۵-۱۰ میلی لیتر از نمونه شیر در دمای ۱۰ درجه سانتی گراد به مدت ۱۰ دقیقه با دور $3000 \times g$ سانتریفیوژ شد. سپس چربی روئی را بطور کامل بوسیله پیپت پاستور دور ریخته و مایع زیرین (Skimmed Milk) جهت آزمایش AFM_1 در فریزر -20 درجه سانتی گراد نگهداری شد. کیت الایزا ۹۶ تایی آفلاتوکسین M_1 Tecna ایتالیا (cat.N. MA440-MA441) برای شناسایی AFM_1 مورد استفاده قرار گرفت. این کیت روش ایمنونوآسی آنزیم رقابتی است. ابتدا 100 میکرولیتر از نمونه فوق به هر چاهک اضافه شد و همزمان 7 استاندارد این کیت به میزان 100 میکرولیتر به 7 چاهک اول اضافه شدند. سپس در دمای اتاق به مدت 45 دقیقه انکوبه گردیدند. عمل شستشو چهار بار با بافر $20 \times$ صورت گرفت. آنگاه بعد از اضافه کردن محلول گونزوک و 15 دقیقه انکوباسیون، مجدداً چهار بار مورد شستشو قرار گرفتند. سپس سوبسترا و همزمان بعد از 15 دقیقه انکوباسیون، محلول متوقف کننده اضافه گردید و در نهایت با الایزا ریدر در طول موج 450 نانومتر خوانده شد. اطلاعات با آزمون آماری ANOVA مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و $p < 0.05$ معنی دار تلقی گردید.

یافته ها

میزان آلودگی AFM_1 شیر پاستوریزه در ماه های دی، بهمن، اسفند، تیر، مرداد و شهریور صددرصد بود و میانگین آن به ترتیب $227/85$ ، $229/64$ ، $233/1$ ، $110/4$ ، $120/17$ و $112/48$ نانوگرم در لیتر مشخص گردید. در فصل زمستان $91/5\%$ نمونه ها بیش از 200 نانوگرم در لیتر آلودگی داشتند و فقط $8/5\%$ از نمونه ها بین 150 تا 200 نانوگرم در لیتر آلودگی داشتند، در صورتی که در فصل تابستان صد درصد نمونه ها بین 150 - 101 نانوگرم در لیتر آلودگی داشتند. بطور کلی میزان آلودگی آفلاتوکسین M_1 در فصل زمستان بین $253/5$ ng/l تا $178/8$ ng/l و میانگین آن $1230/2$ ng/l

وابسته بودن به شرایط محیطی، اجتماعی و اقتصادی، به شرایط اقلیمی چون رطوبت و حرارت که برای رشد قارچ مناسب می باشند، نیز بستگی دارد (۲). AFM_1 و AFM_2 متابولیت اکسیداتیو AFB_1 و AFB_2 است که بوسیله اعمال آنزیمهای میکروزومال کبدی ایجاد می شود و معمولاً از راه شیر، ادرار و مدفوع دام ها و بعضی از گونه های پستاندارانی که جیره غذایی آلوده به آفلاتوکسین مصرف می کنند، ترشح می شوند (۳و۲). آفلاتوکسین M_1 به بخش پروتئینی شیر یعنی کازئین باند می شوند (۴). آفلاتوکسین ترکیباتی با سمیت حاد، ایمنونوسوپرسیو، موتاژنیک، تراژنیک و کارسینوژنیک می باشند (۵). آژانس پژوهشی بین المللی سرطان WHO آفلاتوکسین B_1 و M_1 را به ترتیب گروه اولیه و ثانویه ترکیبات سرطان زا معرفی نمود (۶). ارگان هدف اصلی برای سمیت (Toxicity) و سرطانزایی (Carcinogenicity) آن کبد است. گرچه آفلاتوکسین M_1 میزان موتاژنیک و کاسینوژنیک کمتری نسبت به آفلاتوکسین B_1 دارد ولی دارای فعالیت سمیت ژنی (Genotoxic Activity) بالاتری است (۷). آفلاتوکسین M_1 به حرارت پاستوریزاسیون، اتوکلاو و دیگر روشهای مراحل غذایی مقاومت نشان می دهد و در کاهش آن بی تاثیر می باشد (۹و۸). حد استاندارد غذایی در هر کشور ممکن است متفاوت با سایر کشورها باشد (۱۰). کمیته اروپائی و غذایی کودکس، ماکزیمم میزان آفلاتوکسین M_1 را در شیر خام، مایع، پودر، شیر حرارت دیده (Heat-Treated Milk) و محصولات شیری فرایند شده را 50 نانوگرم در کیلوگرم ($0.05 \mu g/l$) تعیین کرد و نباید از این میزان تجاوز نماید (۱۱). بهرحال طبق استاندارد US (US regulations) میزان آفلاتوکسین M_1 نباید از 500 نانوگرم در کیلوگرم ($0.5 \mu g/l$) بیشتر باشد (۱۰). در استرالیا و سوئیس این میزان در مواد غذایی کودکان به 10 نانوگرم در کیلوگرم کاهش یافته است (۱۲). حد مجاز آلودگی AFB_1 در جیره غذایی دام $5 \mu g/kg$ است.

سایر مایکوتوکسین ها ممکن است حتی در مقادیر کم در شیر و محصولات لبنی وجود داشته باشند. که از آن جمله می توان از AFB_1 ، AFG_1 ، AFM_2 ، AFM_4 ، استریگماتوسیستین، اخراتوکسین، T_2 و فومونیسین نام برد (۱۳-۱۷). برای سنجش آفلاتوکسین می توان از روشهای متعددی، نظیر کروماتوگرافی لایه نازک (TLC)، کروماتوگرافی مایع (LC)، کروماتوگرافی مایع با کارائی بالا (HPLC) و ELISA استفاده نمود (۱۸و۲-۲۸). لذا

سوی دیگر بین میانگین غلظت AFM_1 نمونه شیر بدست آمده از فروردین تا خرداد و اردیبهشت تا خرداد اختلاف معنی داری مشاهده شد. کمترین میزان AFM_1 در شیر خام ۰/۰۳۰۲ ppb در ماه خرداد و بیشترین آن ۰/۰۶۳۶ ppb در فروردین بود. ۴۰٪ نمونه شیر خام در ماه خرداد AFM_1 نداشته اند (۱۹).

Panariti در Albania طی بررسی بر روی ۱۲۰ نمونه شیر خام در فصول زمستان و تابستان نشان داد که میزان آلودگی AFM_1 شیر خام زمستان بالاتر از شیر خام تابستان بود. ۱۳٪ شیر زمستان بالاتر از حد ۰/۵ $\mu\text{g}/\text{kg}$ بودند. در حالیکه ۳٪ شیر تابستان بالا تر از حد استاندارد ۰/۵ $\mu\text{g}/\text{kg}$ بود (۲۸). در ترکیه Gurbay و همکاران با بررسی بر روی ۲۷ نمونه شیر نشان دادند که ۵۹/۳٪ آنها آلوده بودند که فقط یک نمونه بیش از حد مجاز اتحادیه اروپا بود (۲۷). کاهش AFM_1 در ژاپن به دلیل فرهنگ سازی مناسب تولید و نگهداری غذای دام ها به صورت سالم و بهداشتی می باشد. کریم و همکاران از ۷۳ نمونه شیرهای تحویلی به کارخانجات شیر پاستوریزه تهران ۶۰ نمونه (۸۲/۲٪) آلودگی به AFM_1 به میزان بیش از حد مجاز استاندارد اتحادیه اروپا (۵۰ نانوگرم در لیتر) را عنوان کردند. هم چنین در مطالعه دیگری توسط همین محقق ۵۲ نمونه شیر مایع ۴۸ مورد (۹۲/۳٪) آلودگی با غلظت بین ۲۳ و ۳۰۰۰ داشتند (۲۹).

کامکار در شهر سراب از ۱۱۱ نمونه شیر خام، ۸۵ مورد (۷۶/۶٪) آلودگی با غلظت بین ۰/۰۱۵ و ۰/۲۸ $\mu\text{g}/\text{l}$ را گزارش نمود. حدود ۴۰٪ نمونه های مثبت، بالاترین حد مجاز (۰/۰۵) اتحادیه اروپا را دارا بودند (۱۶). البرزی و همکاران نیز در شهر شیراز با بررسی بر روی ۶۲۴ نمونه شیر پاستوریزه در بهار و تابستان ۱۰۰٪ آلودگی را گزارش کردند که ۱۷/۸٪ نمونه ها بیشتر از حد مجاز اتحادیه اروپا بودند (۲۴). در صورتی که در مطالعه ما در صد آلودگی صد درصد بود. در شمال ایران با توجه به شرایط مناسب محیطی در رشد کپک های آفلاتوکسین بخصوص در فصول سرما باید تدابیری در جهت تهیه، تولید و نگهداری منابع غذایی حیوانی اتخاذ گردد.

نتایج نشان می دهد که میزان آلودگی در شیر در اکثر کشورها در حال کاهش می باشد و این امر به خاطر جدی گرفتن و بهداشتی نمودن کیفیت تغذیه دام است. یافته های این مطالعه نشان می دهد که میزان آفلاتوکسین در شیر بالا است با توجه به اینکه بیشتر گروه های سنی به ویژه کودکان و نوجوانان ... در سطح

بود و فصل تابستان بین ۱۳۲/۷ ng/l تا ۱۰۳/۳ ng/l و میانگین آن ۱۱۴/۳۵ ng/l بود. ۱۰۰٪ نمونه ها آلودگی بیش از حد مجاز کمیته اروپائی و غذائی کودکان (۱۵۰ ng/l) داشتند. به عبارتی میزان آلودگی AFM_1 شیر پاستوریزه مصرفی شهر بابل در فصل زمستان بیش از چهار برابر حد استاندارد فوق بود، در صورتی که در فصل تابستان بیش از دو برابر بود. بین میزان آلودگی آفلاتوکسین M_1 شیر در ماه های مختلف اختلاف معنی داری مشاهده نشد (جدول ۱ و ۲).

جدول ۱. توزیع فراوانی AFM_1 در شیر پاستوریزه مصرفی

شهرستان بابل در زمستان ۱۳۸۴

ماه	Mean±SE	S.D	max	min
دی	۲۲۷/۸۵±۴/۹۸	۱۷/۹۶	۲۵۳/۵	۱۷۸/۸
بهمن	۲۲۹/۶۴±۴/۱۹	۱۵/۱۲	۲۵۲/۱	۱۹۳/۶
اسفند	۲۳۳/۱۳±۴/۰۷	۱۴/۶۷	۲۵۰	۱۹۹/۳
جمع	۲۳۰/۲±۱/۸۹	۶/۸۴	۲۵۳/۵	۱۷۸/۸

جدول ۲. توزیع فراوانی AFM_1 در شیر پاستوریزه مصرفی

شهرستان بابل در تابستان ۱۳۸۵

ماه	Mean±SE	S.D	max	min
تیر	۱۱۰/۴±۰/۷۷	۱/۸۸	۱۱۳/۱	۱۰۷/۴
مرداد	۱۲۰/۱۷±۴/۱۴	۱۰/۱۵	۱۳۲/۷	۱۰۳/۳
شهریور	۱۱۲/۴۸±۲/۷۱	۶/۶۳	۱۲۰	۱۰۴/۴
جمع	۱۱۴/۳۵±۰/۹۹	۲/۴۳	۱۳۲/۷	۱۰۳/۳

بحث و نتیجه گیری

میزان آلودگی AFM_1 در شیر این نواحی بالا بود. لذا با توجه به اهمیت گروه شیر و فراورده ها، لازم است تدابیر خاص جهت حفاظت جیره غذائی دام از کپک های آفلاتوکسین و کیفیت شیر به عمل بیاید. در ترکیه Bakirci و همکاران AFM_1 را از ۷۹ نمونه از ۹۰ نمونه خام جدا نمودند. ۳۵ مورد (۴۴/۳۰٪) از نمونه های مثبت بالاترین میانگین حد مجاز (۰/۰۵ ppb) استاندارد را نشان دادند. اختلاف معنی داری بین غلظت AFM_1 نمونه شیر بدست آمده از ماه اسفند تا فروردین و اسفند تا اردیبهشت وجود داشت. از

وسیع‌تری از گروه شیر و فراورده‌ها استفاده می‌کنند، این مسئله از نظر بهداشت عمومی بسیار اهمیت دارد. بنابراین با اتخاذ تدابیر مناسب در جهت رسیدن به حد استاندارد می‌تواند از میزان AFM1 در مواد غذایی با آموزش و تغییر در فرهنگ تغذیه آبی کاست.

References

1. Van Egmond HP. Mycotoxin. International Dairy Federation, Special Issue 1991; 9101: 131-45.
2. Aycicek H, Aksoy A, Saygi S. Determination of aflatoxin levels in some dairy and food products which consumed in Ankara, Turkey. Food Control 2005; 16(3): 263-6.
3. Creppy EE. Update of survey, regulation and toxic effects of mycotoxins in Europe. Toxicol Lett 2002; 127(1-3): 19-28.
4. Brackett RE, Marth EH. Fate of aflatoxin M₁ in Parmesan and Mozzarella cheese. J Food Prot 1982; 45: 597-600.
5. Ricordy R, Coacci R, Augusti OF. Aflatoxin B₁ and cell cycle perturbation. Food and Nutrition Toxicity 2004; 4: 213-33.
6. Dragacci S, Gleizes E, Fremi JM, Candlish AAG. Use of immunoaffinity chromatography as a purification step for the determination of aflatoxin M₁ in cheeses. Food Add Contam 1995; 12(1): 59-65.
7. Kocabas CD, Sekerel BE. Does systemic exposure to aflatoxin B₁ cause allergic sensitization? Allergy 2003; 58: 347-52.
8. Deshpande SS. Fungal toxins. In: S.S. Deshpande, Editor, Handbook of food toxicology, New York, Marcel Decker 2002; pp: 387-456.
9. Park DL. Effect of processing on aflatoxin. Adv Exp Med Biol 2002; 504: 173-9.
10. Stoloff L, Van Egmond HP, Park DL. Rationales for the establishment of limits and regulations for mycotoxins. Food Add Contam 1991; 8(2): 222-31.
11. Food and Agriculture Organization, Worldwide regulations for mycotoxins in food and feed in 2003, Food and Agriculture Organization. Rome 2004; FAO Food and Nutrition; pp: 81.
12. Margolles E, Escobar A, Acosta A. Aflatoxin B₁ residuality determination directly in milk by ELISA. Revista De Saude Alimentation 1992; 12: 35-8.
13. Cirilli G, Aldana G, Cirilli GS. Contamination of dairy products by hydroxy-aflatoxins. Microbiol, Aliments, Nutr 1988; 6: 217-19.
14. Van Egmond HP, Paulch VH. Mycotoxins in milk and milk products. Neth Milk Dairy J 1986; 40: 175-88.
15. Maragos CM, Richard JL. Quantitation and stability of fumonisins B₁ and B₂ in milk. J AOAC Int 1994; 77(5): 1162-7.
16. Kamkar A. A study on the occurrence of aflatoxin M₁ in raw milk produced in Sarab city of Iran. Food Control 2005; 16(7): 593-9.
17. Bakirci I. A study on the occurrence of aflatoxin M₁ in milk and milk products produced in Van province of Turkey. Food Control 2001; 12: 47-51.

18. Kamkar A. A study on the occurrence of aflatoxin M_1 in Iranian Feta cheese. *Food Control* 2005; 16(3): 257-61.
19. Roussi V, Govaris A, Varagouli A, Botsoglou NA. Occurrence of aflatoxin M_1 in raw and market milk commercialized in Greece. *Food Addit Contam* 2002; 19(9): 863-8.
20. Rodrigues Velasco ML, Calonge Delso MM, Ordonez Escudero D. ELISA and HPLC determination of the occurrence of aflatoxin M_1 in raw milk. *Food Addit Contam* 2003; 20(3): 276-80.
21. Srivastava VP, Bu Abbas A, Alaa Basuny W, Al Johar, Al Mufti S, Siddiqui MK. Aflatoxin M_1 contamination in commercial samples of milk and dairy products in Kuwait. *Food Addit Contam* 2001; 18(11): 993-7.
22. Martins ML, Martins HM. Aflatoxin M_1 in yoghurts in Portugal. *Intl J Food Microbiol* 2004; 91(3): 315-17.
23. Manetta AC, Di Giuseppe L, Giammarco M, Fusaro I, Simonella A, Gramenzi A, Formigoni A. High-performance liquid chromatography with post-column dramatization and fluorescence detection for sensitive determination of aflatoxin M_1 in milk and cheese. *J Chromatogr A* 2005; 1083(1-2): 219-22.
24. Alborzi S, Pourabbas B, Rashidi M, Astaneh B. Aflatoxin M_1 contamination in pasteurized milk in Shiraz (South of Iran). *Food Control* 2006; 17(7): 582-4.
25. Rastogi S, Dwivedi PD, Khanna SK, Das M. Detection of Aflatoxin M_1 contamination in milk and infant milk products from Indian markets by ELISA. *Food Control* 2004; 15(4): 287-90.
26. Yaroglu T, Oruc HH, Tayar M. Aflatoxin M_1 levels in cheese samples from some provinces of Turkey. *Food Control* 2005; 16(10): 883-5.
27. Gurbay A, Aydın S, Girgin G, Engin AB, Sahin G. Assessment of aflatoxin M_1 levels in milk in Ankara, Turkey. *Food Control* 2006; 17(1): 1-4.
28. Panariti E. Seasonal variations of aflatoxin M_1 in the farm milk in Albania. *Arh Hig Rada Toksikol* 2001; 52(1): 37-41.
29. Karim G. Study on the contamination of raw bulk milk with aflatoxin M_1 in Tehran area using ELISA method. *Journal of Pajoohesh and Sazandeghi* 1998; 40-2: 163-5.